

ALEKSANDRA KOZIOŁ ▶▶

Uniwersytet Jagielloński

Szanghajska Organizacja Współpracy jako element zarządzania regionalnego Federacji Rosyjskiej

Shanghai Cooperation Organization as an Element of Regional Management of the Russian Federation

Abstract

Since the fall of the Union of Soviet Socialist Republics, the Russian Federation has been trying to regain its importance in the global arena. One way of restoration of influence in the world is to build a multipolar order, including the establishment of regional alliances. Shanghai Cooperation Organization is one of such attempts in the region of Central Asia, and even the entire Asian continent. Therefore, drawing attention to the role of Russian Federation in the development of this structure appears to be important, especially when considering the growing significance of Central Asia as a result of the construction of the New Silk Road. Russian authorities, however, do not limit their involvement to the single structure. At the same time they are working on development of other organizations, aimed at building their influence in the world. By such actions Russian Federation is trying to minimize the significance of the People's Republic of China, European Union and United States of America, especially in the so-called near abroad.

Keywords: Russian Federation, Shanghai Cooperation Organization, integration, security, economy, Astana Summit

Шанхайская организация сотрудничества как элемент регионального управления Российской Федерации

Аннотация

Со временем распада Союза Советских Социалистических Республик Российская Федерация пытается вернуть свое значение на международной арене. Одним из способов восстановления влияния в мире является образование многополярного порядка, в том числе формирование региональных альянсов. Шанхайская организация сотрудничества является одной из таких попыток не только в регионе Центральной Азии, но даже на всем азиатском континенте. Поэтому привлечение внимания к роли Российской Федерации в развитии этой структуры представляется важным, особенно если учесть растущее значение Центральной Азии в результате строительства Нового Шелкового Пути. Однако российские власти не ограничивают свое участие до одной структуры. В то же время они работают над развитием других организаций, направленных на восстановление своего значения в мире. Подобными действиями Российская Федерация пытается свести к минимуму значение Китайской Народной Республики, Европейского Союза и Соединенных Штатов Америки, особенно в так называемом ближнем зарубежье.

Ключевые слова: Российская Федерация, Шанхайская организация сотрудничества, интеграция, безопасность, экономика, саммит в Астане

Wprowadzenie

Mimo rozpadu Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR) jego sukcesorka – Federacja Rosyjska (FR) wciąż pozostaje jednym z ważniejszych graczy na arenie międzynarodowej. Nie budzi jednak wątpliwości fakt, iż od początku lat 90. XX wieku mamy do czynienia ze znacznym osłabieniem pozycji FR, zarówno w wymiarze politycznym, jak też militarnym i gospodarczym. Federacja Rosyjska właściwie od momentu swojego powstania podejmuje więc szereg działań mających za zadanie przywrócić jej utracone znaczenie zarówno wobec byłych republik związkowych, jak i w wymiarze globalnym.

Jednym z priorytetów polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej stało się zacieśnianie współpracy z państwami tzw. bliskiej zagranicy. W tym celu od początku lat 90. XX wieku władze rosyjskie wysuwały propozycje budowy nowych struktur współpracy wielostronnej przyjmując, że jako

największemu i najsilniejszemu państwu byłego bloku radzieckiego uda się utrzymać pozycję dominującą. Powyższe założenie komplikowało jednak rosnące znaczenie innych graczy na arenie międzynarodowej – Stanów Zjednoczonych Ameryki (USA), Unii Europejskiej (UE) czy Chińskiej Republiki Ludowej (ChRL), wobec których Federacja Rosyjska nie mogła pozostać obojętna.

Tym samym istotne staje się poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, jakie działania podejmowała Federacja Rosyjska na rzecz odbudowy własnego znaczenia. Zakładać należy bowiem, że po rozpadzie ZSRR władze w Moskwie usiłowały przywrócić swoje wpływy oraz ponownie uzyskać kontrolę nad utraconym obszarem. Autor stawia niniejszym tezę, iż Szanghajska Organizacja Współpracy (SOW) stała się jednym z istotnych narzędzi, wykorzystywanych przez rosyjskie władze do kreowania swojej polityki w regionie Azji Centralnej. Badanie przeprowadzone zostanie zatem w oparciu o metodę decyzyjną, która pozwoli prześledzić mechanizmy działania władz rosyjskich poprzez szczegółowe zwrócenie uwagi na konkretne decyzje polityczne oraz ich realizację (Chmaj, Żmigrodzki, 2001, s. 47–48). Oczywiście powyższa metoda, choć pozwoli ocenić motywacje i skuteczność FR, zawęży obszar badawczy. Dlatego też niniejsze badania powinny zostać potraktowane jako przyczynek do dalszej pogłębionej analizy na temat działalności Federacji Rosyjskiej na arenie międzynarodowej wobec zmieniającego się od początku lat 90. XX wieku układu sił i rosnących zależności w wymiarze globalnym.

Początki zarządzania regionalnego

Odpowiedzią Federacji Rosyjskiej na rozpad bipolarnego systemu międzynarodowego były idee, które odnosiły się przede wszystkim do budowy świata wielobiegunowego, a także wzrostu znaczenia organizacji międzynarodowych i ich roli w regionalnej czy subregionalnej integracji¹. Przyczyn zmienionego podejścia należy upatrywać przede wszystkim w kryzysie wewnętrznym – gospodarczym, politycznym i społecznym, z jakim musiały mierzyć się władze w Moskwie właściwie przez cały okres lat 90.

¹ Po raz pierwszy oficjalnie zostały sformułowane w *Koncepcji polityki zagranicznej FR z 1993 r.*

XX wieku. Sytuacja ta nie sprzyjała zaangażowaniu poza granicami słabnącego państwa, przez co FR szybko utraciła rolę lidera na arenie międzynarodowej.

Celem utrzymania tradycyjnej strefy wpływów Federacja Rosyjska podjęła więc próbę reorganizacji stosunków na obszarze byłego ZSRR. Za pierwsze tego typu działanie należy poczytywać decyzję o utworzeniu Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP) w grudniu 1991 roku, obejmującej 12 z 15 byłych republik². Podwaliną do jej powołania stała się lansowana teza o wspólnocie kulturowej, historycznej i cywilizacyjnej (*Соглашение о создании Содружества Независимых Государств*; Брус, 2005, s. 77). Wówczas jedynie Republika Litewska, Republika Łotewska i Republika Estońska sprzeciwiły się ponownej integracji i wytrwale dążyły do uzyskania niezależności, czemu dały zresztą wyraz w 2004 roku, stając się członkami Unii Europejskiej i NATO. Federacji Rosyjskiej udało się jednak zaangażować we współpracę pozostałe państwa i dzięki WNP ułatwić sobie odzyskanie kontroli nad strategicznymi dla niej arsenałem jądrowym, kosmodromem Bajkonur czy Flotą Czarnomorską. Przez część badaczy proces ten postrzegany jest jako „cywilizowany rozwód”, jednak z punktu widzenia Moskwy była to raczej próba szybkiego utworzenia zastępstwa za ZSRR i skonsolidowania tradycyjnej strefy wpływów (Bacon, 2010, s. 200).

Niemniej jednak Wspólnocie Niepodległych Państw nie udało się osiągnąć realnej efektywności w ramach wzajemnej współpracy. Poszczególne państwa zaczęły więc stopniowo zmieniać swoje położenie wobec fasadowej struktury organizacji. W 2005 roku więzi z WNP rozluźniła Republika Turkmenistanu, stając się członkiem stowarzyszonym; Gruzja natomiast wystąpiła ze wspólnoty po wydarzeniach z sierpnia 2008 roku. Choć struktura uwidoczniała swoją słabość, region „bliskiej zagranicy” nie stracił na znaczeniu w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej. Co oczywiste, władze w Moskwie nie chciały zrezygnować ze swojej tradycyjnej strefy wpływów, dlatego też w retoryce przesunęły nacisk na kształtowanie udanych dwu- lub wielostronnych relacji pomiędzy państwami-członkami tej

² W skład WNP weszły Federacja Rosyjska, Republika Białorusi, Ukraina, Republika Mołdawii, Republika Azerbejdżanu, Republika Armeńska, Republika Kazachstanu, Republika Kirgiska, Republika Tadżykistanu, Republika Turkmenistanu, Republika Uzbekistanu i Gruzja.

organizacji (Włodkowska, 2008, s. 126). W ten sposób oficjalnie nie musiały przyznawać się do porażki i mogły skupić się na tworzeniu nowych koncepcji reintegracji.

Na początku lat 90. XX wieku Federacja Rosyjska podjęła również próby w zakresie ponownego zjednoczenia polityczno-wojskowego obszaru byłego ZSRR, co zaowocowało stworzeniem 15 maja 1992 roku nowego mechanizmu bezpieczeństwa – Układu o bezpieczeństwie zbiorowym (*Договор о коллективной безопасности*). Układ podpisały Republika Armeńska, Republika Azerbejdżanu, Republika Białorusi, Gruzja, Republika Kazachstanu, Republika Kirgiska, Federacja Rosyjska, Republika Tadżykistanu i Republika Uzbekistanu, które pozostały stronami układu do 1999 roku. Z czasem jednak okazało się, że i ta struktura ma ograniczony potencjał. W kwietniu 1999 roku układu nie przedłużyły Republika Azerbejdżanu, Gruzja i Republika Uzbekistanu, które zdecydowały się ostatecznie pozostać poza strukturą (*Протокол о продлении Договора о коллективной безопасности*). Mimo zmniejszenia liczby zaangażowanych państw, traktat taszkiencki ewoluował w październiku 2002 roku w Organizację Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ)³ (*Устав организации Договора о коллективной безопасности*). W 2008 roku FR zaproponowała nawet, aby Abchazja i Osetia Południowa⁴ stały się jego członkami, do czego jednak nie doszło (*Члены ОДКБ рассмотрят; Абхазия и Южная Осетия не могут*).

Wyraźnie widać więc, że podejmowane przez władze w Moskwie działania zmierzały do odzyskania kontroli nad obszarem „bliskiej zagranicy”. Miało to szczególne znaczenie wobec rosnącej aktywności innych światowych graczy, takich jak Stany Zjednoczone Ameryki, Unia Europejska czy Chińska Republika Ludowa, którzy wykorzystali słabnącą pozycję Federacji Rosyjskiej do zwiększenia zaangażowania na tym tradycyjnym dla niej obszarze wpływów.

³ W 2006 roku Republika Uzbekistanu zdecydowała się na dołączenie do zmienionego ugrupowania, jednak już w 2012 roku ponownie zrezygnowała z udziału w tej organizacji.

⁴ Federacja Rosyjska uznaje je za niepodległe państwa od czasu konfliktu z Gruzją w 2008 roku.

Znaczenie regionu Azji Centralnej

Początkowy brak aktywności Federacji Rosyjskiej nakierowanej *stricte* na reintegrację obszaru Azji Centralnej wynikał z niedoceniaenia jego strategicznego znaczenia tak w wymiarze bezpieczeństwa, jak i gospodarczym. Dopiero zawiązanie nieformalnych spotkań w Szanghaju można uznać za wyraz zwiększonego zainteresowania FR tym regionem. W pierwszym spotkaniu, jakie miało miejsce w kwietniu 1996 roku, wzięli udział przedstawiciele Chińskiej Republiki Ludowej, Federacji Rosyjskiej, Republiki Kazachstanu, Republiki Kirgiskiej i Republiki Tadżykistanu. Dążąc do zachowania stabilności i bezpieczeństwa w regionie Azji i Pacyfiku, podpisali oni wówczas *Umowę w sprawie budowania zaufania w dziedzinie wojskowości na obszarze przygranicznym*, która zakładała wzmocnienie wzajemnego bezpieczeństwa ze szczególnym uwzględnieniem regionów przygranicznych. Strony zobowiązały się do niestosowania siły lub groźby jej użycia wobec siebie, informowania o liczebności, uzbrojeniu oraz planach przegrupowania sił zbrojnych w 100-km pasie przygranicznym, a także do wymiany obserwatorów, delegacji i informacji o charakterze militarnym dotyczących regionów granicznych (*Соглашение об укреплении доверия в военной области в районе границы*). Od tej chwili współpracę pomiędzy państwami zaczęto określać mianem Szanghajska Piątka (*О системе коллективной безопасности*). Rok później podpisano także *Umowę w sprawie wzajemnej redukcji sił zbrojnych w regionach przygranicznych*. Na jej mocy zobowiązano się nie stosować siły lub groźby jej użycia wobec żadnej ze stron, a także nadać wojskom w pasie 100 km od granic charakter wyłącznie obronny (*Соглашение о взаимном сокращении вооруженных сил в районе границы*).

Początkowo Szanghajska Piątka miała więc na celu stabilizację granic między ChRL a powstałymi po rozpadzie ZSRR państwami. Istotne znaczenie miało także zmniejszenie liczby żołnierzy oraz budowa środków zaufania w regionach przygranicznych. W kolejnych latach jednak, gdy udało się już zagwarantować podstawowe cele, w regionie Azji Centralnej znaczenia nabrała współpraca gospodarcza oraz pobudzanie transgranicznej wymiany handlowej. Dla Chińskiej Republiki Ludowej była to więc okazja do rozszerzenia swoich wpływów kosztem osłabionej procesem transfor-

macji Federacji Rosyjskiej. Co szczególnie ważne, zaangażowanie ChRL zostało pozytywnie przyjęte przez pozostałe państwa regionu, którym zależało na budowie wielostronnych powiązań i uniezależnieniu tym samym od władz w Moskwie. Istotną z punktu widzenia Chińczyków sprawą pozostała również walka z separatyzmem Ujgurów w Sinciang, którzy potencjalnie mogliby otrzymywać wsparcie z Republiki Kazachstanu lub Republiki Kirgiskiej. W związku z tym na szczycie⁵ w Ałmaty z 1998 roku ChRL opowiedziała się za uczynieniem walki z „separatyzmem, ekstremizmem i terroryzmem” głównego celu współpracy w ramach Szanghajskiej Piątki. Propozycja ta zyskała aprobatę pozostałych państw, jako że problemy wewnętrzne, w tym związane ze wzrostem radykalizmu islamskiego, notowane były także na ich terytoriach (Cabestan, 2013, s. 281–282).

Szanghajska Organizacja Współpracy elementem zarządzania regionalnego

Wraz z określeniem celów Grupy Szanghajskiej, Chińska Republika Ludowa zaczęła promować jej instytucjonalizację oraz rozszerzenie o pozostałe państwa regionu. Władze w Moskwie nie mogły dłużej lekceważyć rosnącej potęgi ChRL, dlatego, wobec własnych ograniczonych możliwości, zdecydowały się poprzeć wariant proponowany przez Chińczyków. Miały bowiem nadzieję, że w ten sposób zagwarantują sobie choć częściową kontrolę nad procesami zachodzącymi na obszarze Azji Centralnej.

W związku z tym w czerwcu 2001 roku przedstawiciele Szanghajskiej Piątki i prezydent Republiki Uzbekistanu zdecydowali o utworzeniu Szanghajskiej Organizacji Współpracy (*Декларация о создании*). Za główny cel organizacji uznano „bezpieczeństwo przez współpracę” (*Statement on the Results*). Przekształcenie tego dotychczas dyskusyjnego forum w organizację międzynarodową wpisało się w realizowaną przez Federację Rosyjską, ale także Chińską Republikę Ludową koncepcję wielobiegunowego ładu światowego. Stało się również sposobem na stonowanie rywalizacji obu państw w regionie (Szydwar-Grabowska, 2010, s. 256–257). Tego samego dnia przywódcy sześciu państw podpisali także *Szanghajską konwencję w sprawie zwalczania terroryzmu, separatyzmu i ekstremizmu* (*Шанхайская*

⁵ Omawiane w tekście szczyty należy rozumieć jako spotkania głów państw.

конвенция). Po atakach, jakie miały miejsce 11 września 2001 roku w Stanach Zjednoczonych Ameryki doceniono jej znaczenie, gdyż jako jedna z pierwszych zawierała odniesienia do terroryzmu międzynarodowego jako poważnego zagrożenia dla współczesnego świata (*История развития*).

Z inicjatywy Federacji Rosyjskiej wszystkie państwa wchodzące w skład Szanghajskiej Organizacji Współpracy wydały oświadczenia potępiające ataki terrorystyczne w Stanach Zjednoczonych Ameryki. Sama organizacja nie była jednak w stanie skoordynować działań w regionie, mimo że kilka miesięcy wcześniej w Biszkeku utworzono w jej ramach centrum antyterrorystyczne. Wszelkie decyzje dotyczące walki z terroryzmem zostały podjęte poza tym ugrupowaniem. Natychmiastowe konsultacje podjęto zarówno w ramach Sojuszu Północnego (Federacja Rosyjska, Islamska Republika Iranu, Republika Indii, Republika Uzbekistanu i Republika Tadżykistanu), jak też między FR a ChRL, które starały się opracować wspólne plany działania. Niemniej jednak oba państwa w większym stopniu zdawały się odpowiadać na działania Amerykanów niż realizować wspólnie wypracowaną koncepcję (Yu Bin, 2001).

Decyzja władz w Moskwie zezwalająca na rozlokowanie wojsk amerykańskich w Azji Centralnej dla ułatwienia działań antyterrorystycznych wzbudziła poważny niepokój Chińczyków (Szydwar-Grabowska, 2010, s. 257–258). Przede wszystkim wpłynęła bowiem na osłabienie pozycji ChRL w regionie na rzecz USA i NATO. W związku z tym władze chińskie dokonały przeformułowania koncepcji polityki zagranicznej, co doprowadziło również do przesunięcia akcentów w trójkącie FR–ChRL–USA. Władze w Pekinie nawiązały współpracę z NATO, przestały głośno wyrażać sprzeciw wobec amerykańskich projektów budowy tarczy antyrakietowej i poprawiły stosunki z administracją George’a W. Busha (Cabestan, 2013, s. 276–277).

Wraz z otwarciem amerykańskich baz w Azji Centralnej spadło znaczenie SOW. Poniekąd przyczyniła się do tego również Federacja Rosyjska, która, starając się utrzymać pozycję w strefie jej żywotnych interesów, zaczęła wykorzystywać możliwości Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym dla uzasadnienia zachowania swoich baz wojskowych w Republikach Tadżykistanu, Kazachstanu i Kirgiskiej. Z czasem pojawiało się jednak coraz więcej obaw związanych z przedłużającą się obecnością Stanów Zjednoczonych Ameryki w regionie. Na spotkaniu, jakie miało miejsce w Pekinie

na początku 2002 roku członkowie organizacji podpisali *Kartę SOW*, w której wyrazili m. in. wspólne stanowisko w tej sprawie (*Charter*). Nie zatwierdzili jednak żadnych konkretnych decyzji (Yu Bin, 2002).

Wymiernym efektem, związanym z rosnącym znaczeniem kwestii bezpieczeństwa w regionie, była organizacja w 2003 roku wspólnych ćwiczeń wojskowych. Wzięły w nich udział jednostki z pięciu państw członkowskich: ChRL, Republiki Kazachstanu, Republiki Kirgiskiej, FR i Republiki Tadżykistanu. Wspólne manewry, zatytułowane *Koalicja 2003*, składały się z dwóch etapów, z których pierwszy miał miejsce w Republice Kazachstanu, drugi zaś w ChRL, ich celem natomiast było przeprowadzenie zorganizowanej akcji antyterrorystycznej (*Backgrounder*). Z punktu widzenia Federacji Rosyjskiej (dotychczas lidera w zakresie uzbrojenia na tym obszarze) największe znaczenie miała, zdaje się, możliwość rzeczywistego wglądu w stan uzbrojenia oraz stopień koordynacji poszczególnych sił i jednostek wojskowych. Podobne ćwiczenia były następnie organizowane w kolejnych latach.

Stopniowo instytucjonalizowano współpracę w ramach SOW. Dotąd co roku odbywały się spotkania głów państw i ministrów spraw zagranicznych oraz posiedzenia na niższych szczeblach. Od 2004 roku zaczął natomiast funkcjonować w Pekinie Stały Sekretariat (Общие сведения о Секретариате ШОС), powołano też bardziej wyspecjalizowane organy: Regionalną Strukturę Antyterrorystyczną (*Regional Anti-Terrorist Structure*, RATS) z siedzibą w Taszkencie (*Соглашение между государствами-членами ШОС о Региональной антитеррористической структуре*) oraz Radę Biznesu (Деловой совет ШОС). Co więcej, podjęto kroki mające na celu rozszerzenie organizacji o kolejne państwa. Jako pierwsza w 2004 roku obserwatorem została Mongolia (Bobo Lo, 2008, s. 104–105). Ważnym elementem zacieśniania współpracy w regionie była również oferta Hu Jintao, która zakładała 900 mln dol. preferencyjnych pożyczek dla członków organizacji. Chińska Republika Ludowa popierała bowiem podjęcie ścisłej współpracy gospodarczej oraz walkę z terroryzmem, separatyzmem i ekstremizmem, jako dwoma kluczowymi obszarami działalności SOW. Federacja Rosyjska nie była w stanie zapewnić równie atrakcyjnej oferty, w związku z czym opowiedziała się „za bardziej tradycyjną rolą mocarstw w Azji Centralnej, mającą na celu utrzymanie stabilności

w regionie”, nie zaś za uzależnianiem innych członków organizacji od pomocy z zewnątrz (Yu Bin, 2004).

Na szczycie w Astanie z 2005 roku przedstawiciele państw członkowskich zdecydowali o dalszym zacieśnianiu współpracy w zakresie bezpieczeństwa w taki sposób, aby organizacja obejmowała swoim zasięgiem wszelkie możliwe zagrożenia i w tym zakresie stanowiła wsparcie dla państw członkowskich. Ponadto, położono większy nacisk na gospodarkę i kulturę dla budowy trwałych podstaw współpracy w regionie. Za priorytet uznano realizację *Planu wielostronnej współpracy gospodarczej i handlowej między państwami członkowskimi SOW*, który zakładał kooperację w zakresie handlu, transportu i ochrony środowiska, a także pomoc w sytuacjach kryzysowych czy racjonalne wykorzystanie zasobów naturalnych. Nie wypracowano jednak konkretnych środków mających służyć realizacji przedstawionych celów (Pan Guang, 2005), co można odczytywać jako próby hamowania obecności chińskiej w regionie przez FR. Niemniej jednak SOW stawała się stopniowo forum dialogu nie tylko politycznego czy militarnego, ale także gospodarczego (Yu Bin, 2005). Ważnym krokiem było również wypracowanie konsensusu w sprawie rozszerzenia – status obserwatora otrzymały bowiem Republika Indii, Islamska Republika Pakistanu i Islamska Republika Iranu, podjęto dialog ze Wspólnotą Niepodległych Państw i Stowarzyszeniem Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN) (*Декларация глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества*).

W sierpniu 2007 roku miał miejsce szczyt w Biszkeku, podczas którego przywódcy państw członkowskich SOW podpisali pierwszy wielostronny traktat w regionie Euroazjatyckim. *Traktat o dobrym sąsiedztwie, przyjaźni i współpracy między państwami członkowskimi* miał zapewnić ramy prawne dla obowiązującego modelu współpracy i stanowić bazę dla dalszych działań (*Treaty*). Moment ten interpretować można jako zwiększający rolę i zaangażowanie ChRL w regionie przy malejącym znaczeniu FR. Nie oznacza to jednak, że władze w Moskwie zdecydowały się na ograniczenie zaangażowania w Azji Centralnej. Wychodząc natomiast z pragmatycznej oceny sytuacji musiały przystać na propozycję silniejszego partnera gwarantując sobie jednak pole do współpracy i, przede wszystkim, wglądu w działania ChRL.

Kolejnym ważnym momentem w rozwoju organizacji było spotkanie szefów państw w Jekaterynburgu z 2009 roku, gdzie podpisano szereg do-

kumentów mających na celu zacieśnianie wzajemnej współpracy. Ważniejszą była *Konwencja ws. walki z terroryzmem*, która stworzyła podstawę prawną dla działań mających na celu zwalczanie terroryzmu w ramach SOW (*Конвенция Шанхайской организации сотрудничества против терроризма*). Kontynuowała ona poniekąd wątek zawarty w podpisanym wcześniej w tym roku *Planie działania w sprawie zwalczania terroryzmu, nielegalnego handlu narkotykami i przestępczości zorganizowanej*, jaki w ramach organizacji podpisano z Islamskim Państwem Afganistanu (*Plan of Action*). Oczywiste było bowiem, że sytuacja w tym kraju pogarsza się, co wpływa bezpośrednio na spadek poczucia bezpieczeństwa w pozostałych państwach regionu. Na szczycie zdecydowano również o przyznaniu statusu partnera w dialogu Republice Białorusi i Demokratyczno-Socjalistycznej Republice Sri Lanki (*Совместное коммюнике по итогам заседания Совета глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества*).

Podczas gdy Federacja Rosyjska skupiała się na kwestiach militarnych, Chińska Republika Ludowa apelowała o dalsze zacieśnianie współpracy gospodarczej. Hu Jintao proponował wzmocnienie koordynacji polityk makroekonomicznych i finansowych państw członkowskich, przyspieszenie wdrażania programów sieciowych w zakresie energetyki, transportu i telekomunikacji, aktywnego wsparcia współpracy w nowych branżach, a także tworzenia bardziej dogodnych warunków dla rozwoju handlu i inwestycji. Wezwał również do ustanowienia mechanizmu dialogu finansowego i wzmocnienia wielostronnej współpracy w dziedzinie nauki i technologii w celu poprawy produktywności poprzez innowacje technologiczne. Na poparcie swoich wniosków zaproponował państwom członkowskim pożyczkę w wysokości 10 mld dolarów (*China to provide*), co miało szczególne znaczenie wobec globalnego kryzysu gospodarczego oraz pogarszającej się sytuacji gospodarczej Federacji Rosyjskiej.

Szczyt w Astanie rok później był momentem podsumowania 10 lat funkcjonowania SOW. Choć zacieśnianie współpracy w ramach organizacji następowało powoli, to jednak sukcesywnie. Państwa członkowskie podjęły bowiem szereg działań mających na celu rozwój struktury organizacyjnej oraz rozbudowywały pola współpracy – od politycznego przez militarne po gospodarcze (Boland, 2011, s. 8). Poważna zmiana nastąpiła w podejściu Chińskiej Republiki Ludowej, która większy akcent położyła na współpracę

w dziedzinie bezpieczeństwa. Hu Jintao zwracał bowiem w swoim wystąpieniu uwagę na konieczność zwiększania zdolności obronnych SOW dla ochrony przed realnymi zagrożeniami, a także zapewnienia trwałego pokoju i stabilności w regionie (Yu Bin, 2011). Niemniej jednak władze w Pekinie nie rezygnowały przy tym z zacieśniania współpracy ekonomicznej, gdyż równocześnie proponowały utworzenie Banku Rozwoju SOW, mającego wpłynąć pozytywnie na budowę regionalnego systemu finansowego (*China's SCO development bank*). Federacja Rosyjska optowała jednak za odmiennym rozwiązaniem, obawiając się zapewne dominującej pozycji ChRL w tym przedsięwzięciu i proponowała powołanie Funduszu Rozwoju. Rozbieżność koncepcji obu mocarstw spowodowała impas w zakresie wyboru drogi rozwoju w ramach organizacji (Yu Bin, 2014). Z punktu widzenia władz w Moskwie było to niewątpliwie korzystne rozwiązanie – choć nie przeforsowały swojej koncepcji, udało im się spowołnić Chińczyków.

W czerwcu 2012 roku podczas szczytu w Pekinie nastąpiło kolejne rozszerzenie SOW. Do grona obserwatorów dołączyło Islamskie Państwo Afganistanu, co było szczególnie ważne wobec zapowiedzi wycofania się wojsk amerykańskich z tego kraju. Republika Turcji natomiast została uznana za partnera w dialogu (*Информационное сообщение по итогам заседания Совета глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества; SCO accepts Afghanistan*). Z punktu widzenia Federacji Rosyjskiej istotne wydaje się także przyjęcie zapisu o możliwości zbiorowego reagowania na wydarzenia zagrażające regionalnemu pokojowi, bezpieczeństwu i stabilności, co formalnie daje prawo do ingerencji w sprawy innych państw członkowskich w razie wybuchu konfliktów wewnętrznych⁶. Zdaje się to zapewniać władzom w Moskwie możliwość interwencji w strefie swoich żywotnych interesów, jednocześnie wypełniając funkcję legitymizacyjną.

Szczyt w Biszkeku z 2013 roku powtórzył w dużej mierze założenia z poprzednich lat. Nowością był zapis odnoszący się do bieżącej sytuacji w Arabskiej Republice Syryjskiej. W deklaracji podkreślano prawo tego państwa do zachowania suwerenności, możliwość podjęcia działań na rzecz normalizacji konfliktu jedynie za zgodą ONZ lub w ramach roz-

⁶ Patrz np. wydarzenia w Republice Uzbekistanu z 2005 r. czy w Republice Kirgiskiej z 2010 r. (Zasztowt, 2012).

mów pokojowych w Genewie oraz konieczność przejęcia kontroli nad bronią masowego rażenia przez społeczność międzynarodową (*Бишкекская декларация*). Wszystkie ostrożne stwierdzenia zdają się powielać stanowisko Federacji Rosyjskiej w tej kwestii, co interpretować można jako wyraz poparcia dla polityki władz w Moskwie.

Szczyt w Duszanbe był niezwykle ważny ze względów formalnych. To w 2014 roku, aby ułatwić przyjęcie do organizacji nowych członków, uchwalono dokument regulujący przyznawanie statusu państwa członkowskiego SOW oraz poprawiony wzór memorandum dotyczącego zobowiązań państwa wnioskującego o uzyskanie statusu państwa członkowskiego (*Russia offers*). Już wówczas mówiono o możliwej szybkiej akcesji dwóch państw-obszerników, a mianowicie Republiki Indii i Islamskiej Republiki Pakistanu (*Путин*). Dodatkowo, komentując wydarzenia na wschodzie Ukrainy państwa członkowskie po raz kolejny opowiedziały się zgodnie z linią władz w Moskwie (*Саммит ШОС в Душанбе*). Podkreśliły konieczność pokojowego uregulowania konfliktu i w żaden sposób nie odniosły się do rosyjskiego zaangażowania.

Zaproszenie do współpracy w ramach SOW Islamskiej Republiki Pakistanu było z punktu widzenia tej organizacji strategicznie istotne. Przede wszystkim cenna wydawała się możliwość podjęcia zacieśnionej współpracy w sprawie bezpośrednio sąsiadującego z Pakistanem i wciąż niestabilnego Islamskiego Państwa Afganistanu. Ciężar zapewnienia bezpieczeństwa w regionie ponownie zaczął bowiem przesuwac się w kierunku Federacji Rosyjskiej, ale także Chińskiej Republiki Ludowej (Nopens, 2014). Spowodowane to było decyzją wojsk amerykańskich o wycofaniu z Afganistanu swoich największych sił do końca 2014 roku, co zwiększało ryzyko rozlania konfliktu na pozostałe państwa Azji Centralnej. Rosjanie natomiast, zapewne lepiej niż inni zdawali sobie sprawę z kosztów, jakie wiązały się z opuszczeniem tego kraju. Wyrazem starań mających na celu zapobieżenie rozprzestrzenianiu potencjalnych zagrożeń było spotkanie przedstawicieli FR, ChRL i Pakistanu, do jakiego doszło w kwietniu w Pekinie. Zobowiązano się wówczas do wzmocnienia współpracy dla zapewnienia bezpieczeństwa w regionie, a także walki z terroryzmem i handlem narkotykami (*China, Russia, Pakistan*).

Mimo licznych sukcesów rosyjskich polityków i dyplomatów szybko okazało się jednak, że Federacja Rosyjska nie posiada decydującego głosu

odnośnie współpracy z państwami członkowskimi SOW. Nie zważając na niechętne stanowisko władz w Moskwie, Xi Jinping rozpoczął bowiem oficjalnie budowę Nowego Jedwabnego Szlaku. We wrześniu 2014 roku promując inicjatywę odbył ponad tygodniową wizytę w regionie Azji Centralnej, odwiedzając kolejno Republiki Turkmenistanu, Kazachstanu, Uzbekistanu i Kirgiską. Z każdym z państw zawarł strategiczne partnerstwo, zapewniając jednocześnie, że ChRL nie będzie angażowała się w sprawy wewnętrzne krajów Azji Centralnej, nie będzie poszukiwała dominującej pozycji w kwestiach regionalnych, a także nie będzie dążyć do utworzenia strefy wpływów (Yu Bin, 2014). Oczywiście zapewnienia te nie spotkały się ze zrozumieniem ze strony rosyjskiej. Strategia Nowego Jedwabnego Szlaku zakładała przecież zacieśnianie współpracy politycznej i gospodarczej, co nie mogło pozostać bez wpływu na układ sił w regionie (Szcudlik-Tatar, 2013).

W 2015 roku podczas kolejnego szczytu w Ufie podjęto szereg decyzji o rozszerzeniu współpracy multilateralnej w ramach SOW. Przede wszystkim zadecydowano o wszczęciu procedury akcesyjnej Republiki Indii i Islamskiej Republiki Pakistanu. Z kolei Republika Białorusi otrzymała status państwa-observatora, a partnera w dialogu – Republika Azerbejdżanu, Republika Armeńska, Królestwo Kambodży i Federalna Demokratyczna Republika Nepalu (*Уфимская декларация*). Nie udało się jedynie podjąć żadnej decyzji w sprawie Islamskiej Republiki Iranu, oficjalnie ze względu na kontrowersje związane z prowadzonym przez władze w Teheranie programem jądrowym (*Саммит ШОС стал для Путина тяжелым испытанием*).

Szczyt w 2016 roku w Taszkencie wywołał natomiast szereg spekulacji, przede wszystkim na temat terminu przyjęcia do organizacji Republiki Indii i Islamskiej Republiki Pakistanu, przełożonego do czasu spotkania w Astanie w kolejnym roku (Putz, 2016). Przyczyny takiej decyzji pozostają jednak niejasne. Wątpliwe, by SOW tak szybko osiągnęła granice swojego rozszerzenia, szczególnie wobec wcześniejszych zapewnień o akcesji – zdaje się jednak przekształcać w organizację służącą w znacznej mierze realizacji partykularnych interesów poszczególnych członków. Za główną przyczynę takiego stanu rzeczy można potraktować brak wystarczająco silnego czynnika, mogącego zagwarantować integrację tak licznego grona państw o odmiennych interesach. Paradoksalnie jest to jednak zgodne z interesami Federacji Rosyjskiej, dla której korzystne jest utrzy-

mywanie fasadowej struktury, gwarantującej nie tylko zachowanie wpływów w regionie Azji Centralnej, ale również wgląd w działania jej członków, przede wszystkim zaś Chińczyków. Chińska Republika Ludowa, choć często określana przez władze w Moskwie jako główny sojusznik, jest bowiem na dłuższą metę rywalem Federacji Rosyjskiej i zagrożeniem dla jej pozycji w regionie i świecie.

Niemniej jednak Szanghajska Organizacja Współpracy wciąż pozostaje atrakcyjną alternatywą dla państw aspirujących. Potwierdzeniem tego stało się ostateczne przyjęcie do ugrupowania Republiki Indii i Islamskiej Republiki Pakistanu na szczycie w Astanie w 2017 roku (*Генеральный секретарь ШОС*). Pozostaje jednak kwestią czasu odpowiedź na pytanie, czy krok ten stanie się impulsem do wypracowania nowego modelu współpracy. Z pewnością jednak akcesja państw o rosnącym w skali świata potencjale przyczyni się do ograniczenia rosyjsko-chińskiej gry interesów w ramach SOW i przesunie ciężar odniesień w regionie. Taki rozwój wydarzeń z punktu widzenia władz w Moskwie wydaje się być niezwykle korzystny. Akcesja Indii i Pakistanu zrównoważy przede wszystkim gospodarcze aspiracje ChRL w Azji Centralnej, co jest istotne szczególnie wobec pogarszającej się sytuacji ekonomiki FR, będącej wynikiem spadku cen ropy naftowej oraz sankcji (i kontrsankcji) gospodarczych nałożonych za aneksję Krymu i wojnę na Ukrainie. W ten sposób Federacja Rosyjska nie zwiększając swojego potencjału utrzyma względnie stabilną pozycję w regionie przy jednoczesnym zachowaniu dużego znaczenia dla dalszych inicjatyw podejmowanych przez SOW.

Nowa organizacja regionalna – Eurazjatycka Unia Gospodarcza

Zdając sobie sprawę z rosnącej potęgi gospodarczej Chińskiej Republiki Ludowej, Federacja Rosyjska nie mogła dopuścić do osłabienia wpływów w strefie swoich żywotnych interesów. W tym celu zwróciła większą uwagę nie tylko na kwestie bezpieczeństwa, ale postanowiła też wykorzystać nowy, istotny element zacieśniania współpracy – gospodarkę. Wobec aktywności Chińczyków i ich zaangażowania w budowę Nowego Jedwabnego Szlaku władze w Moskwie zdecydowały się na utworzenie organizacji o konkurencyjnym charakterze – Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej (EaUG). Dokument powołu-

jący został podpisany 29 maja 2014 roku przez trzy państwa: Federację Rosyjską, Republikę Białorusi i Republikę Kazachstanu (*Договор о Евразийском экономическом союзе; Russian parliament*). Jeszcze w tym samym roku do organizacji dołączyły Republika Armenijska i Republika Kirgiska (*Договор о присоединении Республики Армения к Договору о Евразийском экономическом союзе; Договор о присоединении Кыргызской Республики к Договору о Евразийском экономическом союзе*). W życie zaś układ wszedł 1 stycznia 2015 roku (*Вступил в силу Договор*), przypieczętowując tym samym wypracowywaną już wcześniej unię celną i wspierając utworzenie unii gospodarczej. W swoim założeniu Eurazjatycka Unia Gospodarcza ma zagwarantować FR już nie tylko reintegrację państw poradzieckich, ale stworzyć także realną alternatywę zarówno dla Unii Europejskiej, jak i ChRL, stając się nowym obszarem gospodarczym, z którym muszą liczyć się inni gracze. Spójny obszar ma również działać na korzyść państw członkowskich w negocjacjach z Chińczykami odnośnie ewentualnej trasy Nowego Jedwabnego Szlaku. Aczkolwiek na obecnym etapie rozwoju trudno jednoznacznie określić realną efektywność podjętej inicjatywy.

Podsumowanie

Rosyjskie władze w obliczu słabnącej pozycji państwa na arenie międzynarodowej zdecydowały się na wsparcie idei wielobiegunowego ładu światowego. Realizacja polityki zgodnej z powyższą koncepcją pozwala bowiem na „zachowanie twarzy”, przesunięcie ciężaru odpowiedzialności na licznych aktorów globalnych, a także otwiera możliwość zaangażowania w nowe procesy współpracy regionalnej i subregionalnej.

Kierując się powyższą logiką władze w Moskwie zaangażowały się w szereg inicjatyw mających sprzyjać obecności Federacji Rosyjskiej w regionie tzw. bliskiej zagranicy, a także odbudowywać znaczenie państwa jako globalnego gracza. Podjęte na początku lat 90. XX wieku starania o reintegrację w ramach Wspólnoty Niepodległych Państw czy Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym okazały się jednak niewystarczające, szczególnie wobec rosnącego znaczenia regionu Azji Centralnej.

Z tego powodu rosyjskie władze podjęły działania mające na celu zacieśnianie współpracy w ramach Szanghajskiej Organizacji Współpracy.

Struktura ta okazała się niezwykle istotna wobec umacniania się Chińskiej Republiki Ludowej na arenie międzynarodowej, a co za tym idzie – zwiększonego zaangażowania tego państwa w tradycyjnej strefie wpływów Federacji Rosyjskiej. Organizacja stanowi więc element sprzyjający koordynacji stanowisk FR i ChRL, choć nie jest oczywiście gwarantem hamowania realizacji przez stronę chińską przedsięwzięć niezgodnych z linią władz w Moskwie (dowodem na to jest choćby Nowy Jedwabny Szlak). Niemniej jednak SOW pozostaje z punktu widzenia Rosjan bardzo ważną organizacją, pozwalającą na zachowanie wglądu, a nawet wpływu na kreowanie polityki zagranicznej, gospodarczej i bezpieczeństwa pozostałych państw regionu – w większości byłych republik związkowych. Szczyt w Astanie, na którym do SOW przyjęto Republikę Indii i Islamską Republikę Pakistanu, także zdaje się potwierdzać wciąż kluczowy wpływ Federacji Rosyjskiej w podejmowane decyzje. Przyłączenie państw z tak dużym potencjałem spowoduje bowiem marginalizację antagonizmów rosyjsko-chińskich w Azji Centralnej i przesunie ciężar w kierunku współpracy i zależności wielostronnych. Taki rozwój stosunków jest korzystny dla FR i, paradoksalnie, umacniający jej pozycję w rozszerzonej strukturze.

Niemniej jednak władze rosyjskie nie pozostały zakładnikami polityki negatywnej, co udowodniły podejmując próbę integracji państw obszaru byłego ZSRR w ramach Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej. W założeniu nowa organizacja ma stanowić przeciwwagę dla rosnącego wpływu Unii Europejskiej i Chińskiej Republiki Ludowej w regionie. Na obecnym etapie rozwoju trudno jednak określić na ile współpraca w jej ramach okaże się efektywna i czy stanie się atrakcyjną perspektywą dla kolejnych państw Eurazji.

MGR ALEKSANDRA KOZIOŁ

Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych
Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych
Uniwersytet Jagielloński
ul. Jabłonowskich 5, 31-114 Kraków
koziol.sasza@gmail.com

Bibliografia

- backgrounder: SCO anti-terror military drills. *Xinhua*. Pobrane z: http://news.xinhuanet.com/english2010/world/2010-09/10/c_13489722.htm.
- Bacon, E. (2010). *Contemporary Russia*. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan.
- Bobo Lo (2008). *Axis of convenience. Moscow, Beijing, and the New Geopolitics*. London, Washington: Brookings Institution Press.
- Boland, J. (2011, June). Ten Years of the Shanghai Cooperation Organization: A Lost Decade? A Partner for the U.S.?. *21st Century Defense Initiative Policy Paper*. Brookings.
- Bryc, A. (2005). Efektywność polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej. W: M. Dobroczyński (red.). *Skomplikowane stosunki Polaków i Rosjan*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Cabestan, J.-P. (2013). *Polityka zagraniczna Chin. Między integracją a dążeniem do mocarstwowości*. Tłum. E. Brzozowska. Warszawa: Wydawnictwo Dialog.
- Charter of the Shanghai Cooperation Organization*. Pobrane z: <http://www.sectesco.org/EN123/show.asp?id=69>
- China to provide 10-billion-dollar loan to SCO members. *Xinhua*. 16.06.2009. Pobrane z: http://news.xinhuanet.com/english/2009-06/16/content_11552439.htm.
- China, Russia, Pakistan hold talks on Afghanistan issue. *Xinhua*. 4 April 2013. Pobrane z: <http://english.peopledaily.com.cn/90883/8194851.html>.
- China's SCO development bank idea meets needs of Central Asian nations. *People's Daily*. 1 December 2010. Pobrane z: <http://english.people.com.cn/90001/90776/90883/7217916.html>
- Chmaj, M., Żmigrodzki, M. (2001). *Wprowadzenie do teorii polityki*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Nopens, P. (2014, March). The Impact of the Withdrawal from Afghanistan on Russia's Security. *Security Policy Brief*. No. 54. Egmont. Royal Institute for International Relations. Pobrane z: <http://www.egmontinstitute.be/wp-content/uploads/2014/03/SPB54.pdf>
- Pan Guang (2005, 16 August). The Chinese Perspective on the Recent Astana Summit. *China Brief*. vol. 5 (18).
- Plan of Action of the Shanghai Cooperation Organization Member States and the Islamic Republic of Afghanistan on combating terrorism, illicit drug trafficking and organized crime*. 27 March 2009. Pobrane z: <http://www.sectesco.org/EN123/show.asp?id=99>
- Putz, C. (2016, 24 June). What's Happening at the 2016 SCO Summit in Uzbekistan? Depends On Who You Ask. *The Diplomat*. Pobane z: <http://thediplomat.com/2016/06/whats-happening-at-the-2016-sco-summit-in-uzbekistan-depends-on-who-you-ask/>
- Russia offers SCO to strike border deal against Afghan threats. *TASS*. 31 July 2014. Pobrane z: <http://tass.com/russia/743068>

- Russian parliament ratifies agreement on Eurasian Economic Union. TASS. 26.09.2014. Pobrane z: <http://tass.com/russia/751398>
- SCO accepts Afghanistan as observer, Turkey as dialogue partner. *China Daily*. 7.06.2012. Pobrane z: http://www.chinadaily.com.cn/china/2012-06/07/content_15483673.htm
- Statement on the Results of the Shanghai Forum Summit*, Shanghai, 15 June 2001. Pobrane z: <http://eng.kremlin.ru/transcripts/8989>.
- Szczudlik-Tatar, J. (2013, December). China's New Silk road Diplomacy. *PISM Policy Paper*, 34 (82).
- Szydwiar-Grabowska, K. (2010). Rosja a Chiny. Koncepcja polityki zagranicznej Rosji wobec Chin w XXI wieku. W: M. Broda, O. Nadszakula, A. Płaczek (red.) *Rosja współczesna. Dziedzictwo i przyszłość*. Toruń: Dom Wydawnictwo Duet.
- Treaty on Long-Term Good-Neighborliness, Friendship and Cooperation Between the Member States of the Shanghai Cooperation Organization*, 16 August 2007. Pobrane z: <http://www.sectesco.org/EN123/show.asp?id=71>
- Włodkowska, A. (2008). Polityka Federacji Rosyjskiej wobec Wspólnoty Niepodległych Państw. W: S. Bieleń, M. Raś (red.) *Polityka zagraniczna Rosji*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Yu Bin (2001, October). A "Nice" Treaty in a Precarious World, *Comparative Connections*. Vol. 3, No. 3. Center for Strategic and International Studies.
- Yu Bin (2002, April). Tales of Two U.S. Partners: Coping with Post-Taliban Uncertainty, *Comparative Connections*. Vol. 4, No. 1. Center for Strategic and International Studies.
- Yu Bin (2004, July). Geo-economics for Geo-politics, *Comparative Connections*, 6(2).
- Yu Bin (2005, July). Politics of Anniversaries and Beyond, *Comparative Connections*, 7(3).
- Yu Bin (2011, September). Politics of Two Anniversaries, *Comparative Connections*, 13(2).
- Yu Bin (2014, January). Putin's Glory and Xi's Dream, *Comparative Connections*, 15(3).
- Zasztowt, K. (2012, 10 lipca). Polityka Chin wobec środkowoazjatyckich państw Szanghajskiej Organizacji Współpracy. *Biuletyn PISM*, 69(934).
- Абхазия и Южная Осетия не могут войти в состав ОДКБ – глава МИД РФ. *Interfax*. 6.09.2008. Pobrane z: <http://www.interfax.ru/russia/31237>.
- Бишкекская декларация глав государств – членов Шанхайской организации сотрудничества, 13.09.2013. Pobrane z: <http://www.kremlin.ru/supplement/1527>
- Вступил в силу Договор о Евразийском экономическом союзе (ЕАЭС). Евразийский экономический союз. 1.01.2015. Pobrane z: <http://www.eurasiancommission.org/ru/nae/news/Pages/01-01-2015-1.aspx>
- Генеральный секретарь ШОС: «С сегодняшнего дня вокруг изумрудно-голубого флага ШОС развеваются государственные флаги восьми государств-членов Организации». В Штаб-квартире ШОС подняты флаги Индии и Пакистана. 15.06.2017. Pobrane z: <http://rus.sectesco.org/news/20170615/298064.html>

- Декларация глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества*, г. Астана, 5 июля 2005 года. Pobrane z: rus.sectsco.org/load/44670/
- Декларация о создании “Шанхайской организации сотрудничества”*, Шанхай, 15 июня 2001. Pobrane z: <http://www.sectsco.org/RU123/show.asp?id=83>
- Деловой совет ШОС. Pobrane z: <https://bcscso.org/>
- Договор о Евразийском экономическом союзе*, г. Астана, 29.05.2014. Pobrane z: http://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/0043610/itia_05062014
- Договор о коллективной безопасности от 15 мая 1992 года*. Pobrane z: http://www.odkb-csto.org/documents/detail.php?ELEMENT_ID=126
- Договор о присоединении Кыргызской Республики к Договору о Евразийском экономическом союзе от 29 мая 2014 года*, Москва, 23 декабря 2014 года. Pobrane z: https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/0147066/itia_26122014
- Договор о присоединении Республики Армения к Договору о Евразийском экономическом союзе от 29 мая 2014 года*, Минск, 10 октября 2014 года. Pobrane z: https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/0047297/itia_11102014
- Информационное сообщение по итогам заседания Совета глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества*, г. Пекин, 6–7 июня 2012 года. Pobrane z: rus.sectsco.org/load/204494/
- История развития Шанхайской организации сотрудничества. Посольство Китайской Народной Республики в Республике Таджикистан. Pobrane z: <http://tj.china-embassy.org/rus/zt/shhzzz/t245402.htm>
- Конвенция Шанхайской организации сотрудничества против терроризма*, Екатеринбург, 16 июня 2009 г. Pobrane z: rus.sectsco.org/load/203953/
- О Системе Коллективной Безопасности Между Казахстаном, Киргизией, Китаем, Россией и Таджикистаном. Посольство Российской Федерации в Республике Сингапур. Pobrane z: <http://www.singapore.mid.ru/rus/doc/press35.htm>
- Общие сведения о Секретариате ШОС. Pobrane z: <http://rus.sectsco.org/secretariat/>
- Протокол о продлении Договора о коллективной безопасности от 15 мая 1992 года*. Pobrane z: http://www.odkb-csto.org/documents/detail.php?ELEMENT_ID=127
- Путин: Россия в ШОС будет работать над принятием новых членов. *РИА Новости*. 12.09.2014. Pobrane z: <https://ria.ru/world/20140912/1023841193.html>
- Саммит ШОС в Душанбе: Таджикские итоги и российские планы. *Россия для всех*. 12.09.2014. Pobrane z: <http://tjk.rus4all.ru/exclusive/20140912/725451592.html>
- Саммит ШОС стал для Путина тяжелым испытанием. *Московский Комсомолец*. 10.06.2015. Pobrane z: <http://www.mk.ru/politics/2015/07/10/sammit-shos-stal-dlya-putina-tyazhelym-ispytaniem.html>
- Совместное коммюнике по итогам заседания Совета глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества*, Екатеринбург, 16 июня 2009 г. Pobrane z: rus.sectsco.org/load/46443/

- Соглашение между государствами-членами ШОС о Региональной антитеррористической структуре.* Pobrane z: <http://ecrats.org/upload/iblock/d83/8.pdf>
- Соглашение между Российской Федерацией, Республикой Казахстан, Киргизской Республикой, Республикой Таджикистан и Китайской народной республикой об укреплении доверия в военной области в районе границы, Шанхай, 26 апреля 1996.* Pobrane z: http://www.chinaruslaw.com/RU/CnRuTreaty/da2ga3dk/201018222553_258083.htm
- Соглашение о создании Содружества Независимых Государств (г. Минск, 8 декабря 1991 года).* Pobrane z: <http://cis.minsk.by/page.php?id=176>
- Соглашение от 24 апреля 1997 года Между Российской Федерацией, Республикой Казахстан, Киргизской Республикой, Республикой Таджикистан и Китайской Народной Республикой о Взаимном Сокращении Вооруженных Сил в Районе Границы.* Pobrane z: <http://www.referent.ru/1/61523>
- Устав организации Договора о коллективной безопасности от 7 октября 2002 года.* Pobrane z: http://www.odkb-csto.org/documents/detail.php?ELEMENT_ID=124
- Уфимская декларация глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества, Уфа, 9–10 июля 2015 года.* Pobrane z: <http://sco-russia.ru/>
- Члены ОДКБ рассмотрят вопрос признания Абхазии и Южной Осетии на встрече 5 сентября. Кавказский Узел. 27.08.2008.* Pobrane z: <http://www.kavkaz-uzel.eu/articles/140944/>
- Шанхайская конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом, Шанхай, 15 июня 2001.* Pobrane z: <http://www.sectesco.org/RU123/show.asp?id=82>